

TM	G. XXXVI	Br. 1	Str. 117-134	Niš	januar - mart	2012.
----	----------	-------	--------------	-----	---------------	-------

UDK 316.62 (497.11)
Pregledni članak
Primitjeno: 19.03.2010.

Dragica Lazić
Univerzitet u Beogradu
Fakultet političkih nauka
Beograd

AKTUELNI STANDARD CIVILIZOVANOG PONAŠANJA U SRBIJI

Apstrakt

Od XVI veka na ovamo počinje intenzivnije oblikovanje pravila lepog ponašanja, i traje sve do XIX veka, kada nastaje model ponašanja, koji se uz izvesne promene održava i danas. Oblikovanje ponašanja se kretalo u pravcu veće kontrole afekata, a mehanizmi kontrole od spoljašnjih pritisaka i društvene kontrole koju su pojedinci i grupe nametali jedni drugima, do samoprinude koja se sprovodi putem mehanizma unutrašnje kontrole.

Glavni tok ovog procesa koji se odvijao u Evropi, odražavao se i na oblikovanje ponašanja i na prostoru Srbije, ali su tadašnje društveno-istorijske prilike u velikoj meri uticale na njegov intenzitet i ishodišta.

Dostignut standard civilizovanog ponašanja u XX veku održava se uz izvesne promene i značajna odstupanja u pravcu liberalizacije ponašanja. Osim ovog dominantnog pravca liberalizacije ponašanja, u Srbiji su prisutni i recidivi obrazaca ponašanja iz prošlosti, kao i konzervativizam u određenim oblicima ponašanja i društvenih odnosa.

Ključne reči: civilizovano ponašanje, Srbija, liberalizacija ponašanja, seksualnost, agresivnost

FORMIRANJE STANDARDA CIVILIZOVANOG PONAŠANJA U EVROPI I NA PROSTORU SRBIJE DO XIX VEKA

Oblikovanje normi civilizovanog ponašanja tokom istorije bilo je određeno vladajućim društvenim odnosima i aktuelnom strukturom

društva. Promene u ponašanju nastajale su u vezi sa promenama u načinu života, društvenim odnosima i strukturom društva, i bile su povezane sa promenama psihičke strukture pojedinaca.

Od renesanse na ovamo, tačnije od XVI veka kada počinje intenzivnije oblikovanje pravila lepog ponašanja, pa sve do XIX veka, kada nastaje model ponašanja koji se uz izvesne promene održava i danas, oblikovanje ponašanja se kretalo u pravcu sve veće kontrole afekata, a oblikovalo se unošenjem osećanja stida i nelagodnosti koji se vezuju za određene vrste ponašanja. Mehanizmi kontrole kretali su se od spoljašnjih pritisaka i društvene kontrole, do samoprinude koja funkcioniše kao unutrašnji mehanizam kontrole.

Vremenom se sve veći deo ponašanja potiskuje u privatnost, a podela na javnu i privatnu sferu dobija sve oštriju granicu.

Analizu složenog istorijsko-sociološkog i psihološkog procesa, kojim su se strukture ličnosti pojedinaca i strukture društva kao celine nerazdvojno menjale i razvijale, oblikujući standard civilizovanog ponašanja, u delu „*Proces civilizacije – sociogenetička i psihogenetička istraživanja*“ opisao je Norbert Elijas (Elijas 2001). Naglašavajući da je civilizacija zapravo proces u kome dolazi do zamene jednog društvenog standarda drugim, Elijas ističe da „civilizovano“ i „necivilizovano“ nisu vrednosno suprotstavljeni pojmovi, već različiti stupnjevi razvoja društva koji još uvek traje.

Čitav ovaj proces oblikovanja pravila lepog ponašanja koji se odvijao u Evropi, imao je svoj tok i na prostoru Srbije, ali su tadašnje društveno-istorijske prilike u velikoj meri uticale na njegov intenzitet i ishodišta.

Svakodnevni život Srba pod osmanskom vlašću odvijao se u okviru osmanskih zakona. Status nemuslimanskih podanika bio je određen šerijatom, i kanunom - svetovnim zakonom proizašlim iz sultanove volje. Privatni život bio je pod snažnim obručem države i sprovodio se putem zakona i moćnog birokratskog aparata. Život, lična sloboda i imovina bili su zaštićeni, ali su uslovljeni prihvatanjem podaništva i poštovanjem države. Srbi su imali pravo da govore spostvenim jezikom, koriste svoje pismo i ispovedaju svoju veru. Pred osmanskim sudom mogli su da govore svojim jezikom, podnose dokumenta napisana na svom jeziku, a država im je obezbeđivala i stalnog sudskog tumača (Фотић 2005, 44). Prilikom verskih obreda, venčanja i sahrana, muslimanska zajednica nije smela da se uznemirava prenaplašenim isticanjem verskih simbola. Vizuelna dominacija islama, kao vladajuće religije, odražavala se i u uslovima stanovanja, oblačenja i slično. Muškarcu i ženi nije bilo dopušteno da žive zajedno ako nisu bili u braku. Prema šerijatu seksualnost je bila isključena iz javnog života. Svaki seksualni odnos muškarca i žene izvan braka bio je strogo kažnjiv, i smatran bludnim, osim ako je u pitanju bio odnos između gospodara i njegove robinje. Ovi šerijatski moralni obrasci odnosili su se u izvesnom

smislu i na nemuslimane. Stroge šerijatske kazne poput bičevanja ili kamenovanja do smrti zamenjene su novčanim kaznama, propisanim kanunom kojim su bili obuhvaćeni i nemuslimani, mada su kazne za njih bile manje, jer se od „nevernika“ nije očekivalo da budu moralni uzori.

Civilizacijski model nametnut u Osmanskom carstvu u velikoj meri se razlikovao od modela sa kojim su se Srbi susreli u Habzburškoj monarhiji. Shvatanja o pasivnom građanstvu i podaničku svest negovanu pod Osmanskim carstvom postepeno zamenjuju shvatanja o aktivnom građanstvu i slobodi aktivne prisutnosti u javnoj sferi. Angažovanje građanskog staleža u domenu javne sfere bilo je motivisano ambicijom za poboljšanjem društvenog položaja pojedinca i nije bilo usmereno protiv postojećeg režima (Тимотијевић 2006, 66–7). Građanski identitet, u javnoj i privatnoj sferi, bio je usmeren ka potvrđivanju zadobijenog statusa gospode, a krajni cilj postao je prelazak u gornju, plemićku klasu. Ova ambicija postaje uočljiva posebno poslednjih decenija XVIII veka kada veliki broj bogatih građanskih porodica nastoji da obezbedi plemićki status. Tome prilagođavaju način odevanja i ponašanja, uređivanje kuće i slično. Privatni život pojedinca podvrgava se ovim novim pravilima, koliko i javni život. Biti pravi gospodin značilo je usvajanje gospodskih manira i u privatnom porodičnom životu. Negovali su se lepi maniri u navikama pri jelu, načinu oslovljavanja supružnika, i odnosu između polova, načinu obavljanja prirodnih funkcija. Posebno se razvija i odnos prema privatnosti, najpre porodičnoj, a kasnije i ličnoj.

Od XIX veka dosta toga se promenilo u oblikovanju normi lepog ponašanja. Ako posmatramo Evropu, možemo primetiti da u XX veku dostignut standard civilizovanog ponašanja postaje nešto samorazumljivo, kao ostvaren i usvojen standard ponašanja koji se održava, ali uz promene i odstupanja u pravcu liberalizacije.

Liberalizacija ponašanja je dominantan trend u kome se kreću i obrasci ponašanja u svakodnevnom životu u Srbiji, ali osim toga primetni su i ostaci obrazaca ponašanja i društvenih odnosa iz prošlosti, odnosno izvestan konzervativizam.

Među domaćim autorima koji se bave temom lepog ponašanja posebno se ističe Dušanka Bojičić, dugogodišnja prosvetna radnica i predsednica Društva za negovanje lepog ponašanja. Osim teorijskog rada ona je sprovedla i niz aktivnosti kojima je pokušala da utiče na negovanje lepih manira kod školske dece, ali i javnih ličnosti, pre svega političara. Dušanka Bojičić se godinama zalaže da predavanja o lepom ponašanju postanu obavezan predmet u osnovnim školama, jer smatra nelogičnim da se vladanje dece ocenjuje, umesto da se predaje.¹ Dušanka Bojičić je autor brojnih knjiga o lepom ponašanju, kao što su: „*Bukvar lepog ponašanja*“, „*Poslovni bonton: sa kodeksom ponašanja*“, „*Bukvar*

¹ *Ko nas je vaspitao, tako nevaspitane*. DANAS. 6. oktobar 2006, str. 8.

ponašanja u crkvi“, „*Kultura lepog ponašanja: knjiga za svakoga*“, „*Kultura poslovnog ponašanja*“, „*Kako biti dama, kako biti džentlmen*“, „*Bonton u seksu*“, „*Bukvar ponašanja u saobraćaju*“, „*Antibontonci*“, „*Ponašati se lepo, žašto da ne?*“, „*Kultura ponašanja javnih ličnosti: poslanika, političara i funkcionera*“.

AKTUELNI OBRASCI LEPOG PONAŠANJA

Pravila lepog ponašanja intenzivno su oblikovana na prostoru Evrope u periodu od XVI do XIX veka. Nakon toga nastupa faza u kojoj se, uz izvesne promene, održava dostignuti standard. Preoblikovanje svakodnevnog ponašanja i dalje traje, i ono je sredstvo društvenog razlikovanja, ali nakon tog perioda više nema ulogu i značaj kao do tada. Društvene distinkcije se sve više zasnivaju na novcu, a manje na razlikama u lepim manirima i ponašanju. Ono što ljudi proizvode i postižu postaje važnije nego oblici njihovog ponašanja. Ove principe donelo je sa sobom građansko društvo (Elijas 2001, 165).

Rađanje građanskog društva obeležila je borba za proširenje ljudskih prava i sloboda. Liberalizacija na političkom i socijalnom planu doprinela je i tome da se vekovima građani standardi društveno prihvatljivog ponašanja postepeno napuštaju i prelaze u zaborav. Ljudi su osetili potrebu da se oslobode zabrana koje su ih sputavale i skinu lance konzervativnog. Za ovo društvo u kome društvene norme postaju sve liberalnije, koristi se termin *permissive society*. Aspekti u kojima dolazi do promena u ovom društvu su: seksualne slobode, u smislu učešća u seksualnim aktivnostima koje su do tada smatrane neprihvatljivim, kao što su sado-mazohizam, fetišizam ili homoseksualnost; slobodu prikazivanja i konzumiranja sadržaja sa nasiljem i scenama seksa u filmovima, muzici, umetnosti ili literaturi, dok je cenzura ovih stvaralaštava u opadanju; i jačanje sekularizma uz opadanje moći religijskih grupa. Kao primer ovakvog društva navodi se socijalna revolucija 60-tih godina u Evropi i Americi, koja je donela nov odnos prema umetnosti, homoseksualnosti, abortusu, smrtnoj kazni; kao i popuštanje odanosti viktorijanskim vrednostima u Engleskoj. U ekstremnom smislu društvo u kome je sve dopušteno (*permissive society*), osim zahteva da se ne čini ništa što bi štetilo ili naudilo drugima, zadržalo bi još veoma malo moralnih normi. Enciklopedija Hatčinson (*Hutchinson encyclopedia*) određuje pojam *permissive society* kao društvo u kome dominira etika tolerancije, liberalizma i seksualne slobode.² O konceptu ovakvog društva govori Alan Petigni (Alan Petigny) (2009) u knjizi „*Permissive society, America, 1941-1965*“, u kojoj prikazuje kako je u ovom periodu tradicionalni moralni okvir počeo da popušta u pravcu manje autoritarnog pristupa moralnim pitanjima, što se vidi kroz

² *Hutchinson encyclopedia online*, <http://encyclopedia.farlex.com>, 02. februar 2010.

opušteniji donos prema odgoju dece, jačanju uloge žene u privatnoj i javnoj sferi, slobodnije seksualne stavove, rast interesovanja za modernu psihologiju i istovremeno opadanje uticaja religije na život Amerikanaca.

Dvadeseti vek se suočio se sa realnošću u kojoj dugo stvarani modeli lepog ponašanja postaju konzervativni sa stanovišta novootkrivenih sloboda. Pojedinci i društvo u celini osetili su potrebu za razotkrivanjem tajni skrivenih od očiju javnosti u sferi privatnog života, i obavijanih velom tajni iz razloga stida. Privatnost, i sve što je vekovima potiskivano u nju postaje javno izloženo, čemu su u velikoj meri doprineli i masovni mediji, televizija, štampa, internet i *reality show* programi.

Dostignuti standard civilizovanog ponašanja doživljava izvesna odstupanja u pravcu liberalizacije ponašanja u Evropi u XX veku. Za aktuelne obrasce ponašanja u javnom i privatnom životu u Srbiji, takođe se može reći da pokazuju promene u pravcu liberalizacije, ali osim ovog opšteg trenda postoje i izvesni izuzeci. U pojedinim slučajevima aktuelni oblici ponašanja daju sliku nedovršenog procesa civilizovanja. Prisutno je i dosta kontradiktornosti, negde je primetna ravnodušnost i naviknutost na slobodu u ispoljavanju intimnosti u javnoj sferi koja dolazi sa modernim životnim navikama, negde se opominje na lepo ponašanje, što govori o neispunjenom standardu koji se želi postići, a u pojedinim segmentima još uvek vlada duboki konzervativizam.

Odnos prema seksualnosti i nagosti tela

Kada se tridesetih godina XX veka u Srbiji pojavila knjiga Aleksandra Kostića „Polni život čoveka“ izazvala je veoma negodujuće reakcije, posebno jer se na veoma eksplicitan način, iako sa naučnog stanovišta, bavi ljudskom seksualnošću, seksualnim navikama, sa crtežima koji prikazuju anatomiju muških i ženskih reproduktivnih organa i opisom pravilnih i nepravilnih navika u seksualnom životu. Knjiga prati polni život čoveka od njegovog sazrevanja do prestanka. Prva glava knjige govori o polnim organima, anatomiji i fiziologiji muških i ženskih polnih organa i njihovoj pravilnoj higijeni. Druga glava govori o polnom sazrevanju i pubertetu, treća o polnim nagonima, četvrta o zreлом polnom životu i polnom odnosu sa opisima položaja u snošaju, o polnoj nemoći i veštačkom oplodjenju, a poslednja o prestanku polnog života. U predgovoru knjige autor kao da, očekujući negativne reakcije čitalačke javnosti, opravdava bavljenje ovom temom i kaže: „...svaki pošteni čovek mora ustati protiv licemerskog tvrđenja da je naš polni život stidan i grešan i da se zbog toga o njemu uopšte ne sme govoriti“ (Костић 1932, III), i u nastavku ističe:

„Svačije poštenje se protiv toga mora najenergičnije buniti kada znamo da zdrav polni život predstavlja stožer sreće i blagostanja kako pojedinca tako i zajednice u kojoj on živi. Ako mnogi danas još nemaju hrabrosti da to priznaju – mada svi to u duši osećaju – neka bar ne zameraju onim koji za to imaju hrabrosti i koji su za to pozvani“ (Костић 1932, III).

Kostić još dodaje da su (*prim.aut.* još u to vreme) počeli procesi koji nezadrživo šire znanja o polnom životu, ali da ta obaveštenja nisu uvek pravilna, tačna i moralna. Njegova namera je bila da, u svrhu davanja pravilnih obaveštenja, prenese svoja znanja stečena u medicini i dvadesetogodišnjem proučavanju polnog pitanja.

Danas smo skloni da, s jedne strane, karakterišemo naše društvo kao još uvek konzervativno, što se vidi u iskazanim stavovima u brojnim anketama javnog mnjenja, ali i u javnim izlaganjima sociologa, teoretičara društva, kulture, istorije, psihologije i slično. S druge strane, u javnom životu postoji izvesna otupelost na brojne reklamne sadržaje sa seksualnim nabojem. Pored bilborda sa polunagim i nagim manekenkama prolazimo nemarno, listamo naslovne stranice žute štampe sa obnaženim estradnim umeticama bez imalo neprijatnosti, čak sa velikom radoznalošću i potrebom da zavirimo u što privatniji i intimniji deo njihovog života i bića. Naviknutost na ove sadržaje podstakla je u velikoj meri i marketinška industrija koja je oborila sve tabue. Pred njom ništa nije ni sveto, ni tajno. Ne izaziva nam neprijatnost činjenica da obnažen stomak trudnice krasi reklamu za životno osiguranje, što je bila sadržina jednog od bilborda u Višnjičkoj ulici u Beogradu.

Ne samo obnažene grudi, već i nago telo u potpunosti, često možemo videti na reklamama. Takva je recimo i reklama na kojoj potpuno naga manekenka reklamira električne sijalice sa aluzivnom porukom „*Skinite mrak*“. S obzirom da su brojne, ovakve reklame, bilbordi, naslovne strane časopisa, ne izazivaju toliko negativne ni šokantne reakcije, već više izvesnu dozu ravnodušnosti, neobaziranja i vizuelne zasićenosti.

Iako je nekada bila tabu, posebno u seoskim sredinama u Srbiji, trudna žena se ne pojavljuje samo kao motiv na reklamnim bilbordima, događalo se i da televizijski program vode žene u odmakloj trudnoći, što se moglo videti na Televiziji B92 u slučaju voditeljke vremenske prognoze, ili voditeljke Dnevnika na Javnom servisu RTS.

Ne samo trudnoća, već i dojenje, oduvek je bilo skrivano od pogleda i očiju javnosti. Nasuprot tome, udruženje „Roditelj“ je povodom Svetske nedelje dojenja, 4. avgusta 2008. godine, promovisalo dojenje kao najzdraviji način ishrane beba, istovremeno podstičući žene da doje decu na javnom mestu, ističući da je ova navika veoma prisutna u razvijenim zemljama gde je uobičajno videti ženu da doji na javnom mestu. Predstavnici ovog udruženja, Srbiju vide kao još uvek konzervativnu zemlju u ovom pogledu, jer se ovaj čin se u našem društvu uglavnom doživljava kao prelazak granice javnog ukusa. Obnaživanje majke koja doji uglavnom sa povezuje seksualnošću i smatra neprimerenim, pa nailazi i na negativne reakcije okoline, smatraju

predstavnicu udruženja „Roditelj“.³

S druge strane, nismo nimalo zatvoreni za novotarije poput sajma seksa i erotike, koji je prvi put održan u maju 2005. godine, na Beogradskom sajmu, pod nazivom *Hot fair*. Uvođenje ove vrste međunarodnog sajma rukovodioci su pravdali potrebom za praćenjem modernih tokova u predstavljanju sajamskih sadržaja, ali ni komercijalni faktor nije bio zanemaren, budući da je sajam erotike koji je godinu dana pre toga održan u Budimpešti okupio veliki broj zainteresovanih iz Srbije, kao i građana država u regionu. Zakonskih ograničenja za ovu vrstu manifestacija nije bilo, ali neka ograničenja su ipak postojala. Ulaz nije bio dozvoljen mladima od 18 godina, a i u okviru sajamskih sadržaja nije bilo moguće prikazivanje scena eksplicitnog seksa. Na osnovu istraživanja koje je u to vreme obavila agencija *Strategic marketing*, došlo se do zanimljivih rezultata. Čak 89 % muškaraca i 61% žena smatralo je prihvatljivom ovu manifestaciju i izjasnilo se da nema ništa protiv ovakvog sajma. U grupi onih koji su se izjasnili protiv ove manifestacije, više od 50% nije znalo da kaže zašto zastupa ovakav stav, samo je 10% istaklo da je to nekulturno i besmisleno, 6% je odgovorilo da je ovo Balkan i da su naša moralna načela još uvek dosta drugačija i konzervativnija, dok je 4 % smatralo da će to loše uticati na mlade, a samo 3% je naglasilo da je to privatna stvar i da je ne treba komercijalizovati.⁴ Od kada je osnovan, 2005. godine, Beogradski Sajam erotike održava se jednom godišnje, a 2009. godine nije održan, kako su organizatori naveli, zbog ekonomskih razloga. Razlozi nisu bili moralni uzori ponašanja.

Ipak, kada je reč o pravima i slobodama seksualnih manjina, građani Srbije pokazuju znatno manji stepen tolerancije prema ispoljavanju ovog oblika seksualnosti. Prema istraživanju stava javnog mnjenja prema homoseksualnosti koje je tokom februara 2008. godine sproveo Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID) došlo se do podataka da se čak 70% ispitanih izjasnilo da homoseksualnost smatra bolešću, samo 17% se nije složilo sa tim stavom, dok se 13% izjasnilo da nema stav o tome. Zanimljivo je takođe da se većina ispitanika, 67%, slaže sa stavom da je homoseksualnost imanentna svim društvima i da nije nova pojava, samo da se ranije krila, a da se danas više javno govori o tome.⁵ Dakle, priznaje se da homoseksualnost postoji oduvek, ali da se sada o njoj više govori u javnosti. Ipak, čak 53% ispitanika se ne slaže sa

³ *Dojenje na javnom mestu retkost*. <http://www.b92.net>. 4. avgust 2008.

⁴ Brašanac, M. *U maju stižu porno zvezde*. POLITIKA. 6. april 2005, str. 12.

⁵ *Predrasude na videlo – Homofobija u Srbiji*. Izveštaj o istraživanju javnog mnjenja o LGBT populaciji, istraživanje sproveo Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID), februar-mart 2008, <http://www.stopdiskriminaciji.org/arhiva/istrazivanje-gsa-predrasude-na-videlo-homofobija-u-srbiji>. 12. april 2009.

stavom da treba da postoje mesta koja su javna i dostupna za druženje homoseksualaca, a gej parade se smatraju nepoželjnim kod skoro tri četvrtine ispitanika. Homoseksualnost se vidi kao pojava koja treba da ostane u domenu privatnog čije je javno istupanje neprihvatljivo. U prilog ovom podatku idu i česti napadi na seksualne manjine prilikom njihovog javnog okupljanja. U septembru 2008. godine grupa maskiranih mladića napala je učesnike Kvir festivala održanog u Beogradu. Isto tako, poznate parade ponosa u Srbiji nisu imale podršku javnosti. Prvi pokušaj održavanja gej parade, u junu 2001. godine završen je incidentima, tako što su navijači beogradskih sportskih klubova i pripadnici desničarskih organizacija pretukli nekoliko učesnika. Druga gej parada, zakazana za jul 2004. godine, otkazana je iz bezbednosnih razloga. Gej parada koja je bila planirana za 2009. godinu, takođe je otkazana, jer je pred samo održavanje izostala podrška državnih organa u obezbeđivanju mogućnosti za održavanje ovog skupa na željenoj lokaciji organizatora.

Vredno je spomenuti još jedan primer zabrane upliva seksualnosti u javni, u ovom slučaju akademski život. Tribina pod nazivom „Stigmatizacija seksualnih radnika“, koja je bila zakazana na Filozofskom fakultetu u Beogradu u oktobru 2008. godine, otkazana je. Dekan Fakulteta je odluku o otkazivanju tribine obrazložio time što nije bilo predviđeno da tribina ima akademski karakter. Naime na tribini je trebalo da predavanje održi Vendi Vinegret, koja je američka prostitutka, a ne psiholog ili antropolog. Dekan Aleksandar Kostić, dodao je u obrazloženju i to da je Srbija još uvek konzervativna sredina kojoj kontroverze ovog tipa nisu potrebne.⁶

Istovremeno, u istoj Srbiji, tačnije u Zaječaru, u poslastičarnici „Mis“, proizvode se takozvane seks-torte.⁷ Torte se pripremaju u obliku ženskih grudi, ukrašenih bisernom ogrlicom od šećera, dok se bradavice prave od najfinije čokolade. Specijaliteti su i torte u obliku butina sa čipkastim podvezicama ili ženske „pozadine“ u tanga donjem vešu. Vlasnica poslastičarnice ističe da ove torte kupuju i žene i muškarci, mladi ali i stariji, a naručuju se svim povodima, za novu godinu, kao čestitka za rođendan, godišnjicu i slično. Ipak, ima i onih kupaca koji naruče seks-torte, ali ih je sramota da ih iznesu iz poslastičarnice. U tim slučajevima suprug vlasnice poslastičarnice ih prenese do automobila kupca.

Interesantan je još jedan primer manipulacije seksualnošću u reklamiranju proizvoda, koji je izazvao negativne reakcije javnosti. Kada se u septembru 2008. godine pojavila reklama za čokoladicu „Kidy“ sa manekenkom i dečakom u liftu, izazvala je brojne kontroverze. Naime, u

⁶ Čistunci i konzervativci. VREME. 30. oktobar 2008, str. 9.

⁷ Marković, Slavica. *Grudi, prste da poližeš*. GLAS JAVNOSTI. <http://www.glas-javnosti.rs>. 16. januar 2009.

reklami ništa nije eksplicitno prikazano, samo podignuta obrva dečaka koji „odmerava“ saputnicu, i „obećavajući“ osmeh manekenke. Šta se događalo u liftu između nekoliko spratova reklama ne prikazuje. Završna scena reklame prikazuje dečaka zamrljanog čokoladom oko usta i raskopčanom košuljom, dok manekenka izlazi iz lifta. Marketinški stručnjaci različito su reagovali na ovu reklamu. Jedni su smatrali da osim željnog efekata reklamnih kampanja, koji se mogu meriti kroz kupovinu proizvoda, ipak treba uvesti regulatorno telo koje bi procenjivalo da li reklame zadovoljavaju određene standarde, dok su drugi isticali da je cilj ove, kao i većine reklama, bio da izazove pažnju i da joj se ne može ništa zamjeriti jer se u reklami ništa neprimereno nije prikazalo. Zagovornici ideje o uvođenju regulatornog tela smatraju da postoji otpor, pre svega od oglašivača, koji se može prema Zakonu o oglašavanju pojaviti kao prvi krivac, dok bi drugi krivac bio producent. Prema rečima Saše Gajina, sa Pravnog fakulteta Univerziteta Union, i jednog od koautora Zakona o oglašavanju, uzroke haosa na tržištu reklama treba tražiti u neregulisanim zakonskim odredbama u oblasti oglašavanja. Gajin ističe da uvođenje regulatornog tela ne bi bilo produktivno ni efikasno, već bi najefikasnije bilo zakonom omogućiti onome ko je pogođen reklamom da sam tuži protiv te reklame. Ova odredba je bila uneta u radnu verziju Zakona o oglašavanju, kao i pravo na podnošenje pritužbe od strane nevladine organizacije. Kada je Zakon došao do Ministarstva, ova odredba je izbačena, i time oduzeta mogućnost tužbe svima koji bi se osetili pogođeni reklamom, ističe Gajin.⁸ Mogućnost reagovanja ostavljena je Ministarstvu za turizam i usluge, koje sprovodi nadzor nad primenom zakona.

Država nastoji da reguliše upliv ispoljavanja seksualnosti u javnoj sferi, a posebno pornografsku industriju, pravno-zakonskim okvirom. Prema odredbama Zakona o oglašavanju članom 36. ovog Zakona, zabranjeno je oglašavanje sa pornografskim sadržajem, osim u pornografskoj štampi. Isti član predviđa zabranu emitovanja poruka koje nisu pornografske, ali upućuju na pornografiju (hot-lajn, oglasna poruka za pornografske časopise i filmove) osim u periodu od 00 do 05 časova, zabranjeno je i oglašavanje koje upućuje na pornografiju u specijalizovanim televizijskim i radio programima za maloletna lica, kao i u televizijskim i radio programima, koji se emituju u navedenom vremenskom periodu, a namenjeni su maloletnim licima. Član 36. takođe zabranjuje da pornografska štampa na naslovnoj i poslednjoj strani sadrži pornografsku oglasnu poruku. Član 39. predviđa zabranu prikazivanja seksualnog uznemiravanja kao prihvatljivog, poželjnog i uobičajenog društvenog ponašanja. Članom 40. određeno je da se maloletna lica mlađa

⁸ Roknić, Aleksandar. *Prljava mašta gledalaca ili zloupotreba maloletnika*. DANAS. 1. oktobar 2008, str. 4.

od 16 godina ne smeju u oglasnoj poruci dovoditi u vezu sa seksualnošću, a muškarci i žene ne mogu se u oglasnoj poruci prikazivati kao dečaci i devojčice sa seksualnim odlikama odraslih.⁹

Odnos prema obavljanju prirodnih funkcija

Kada govorimo o društvenim ili zakonskim normama kojima se oblikuje ponašanje u vazii sa obavljanjem prirodnih funkcija, interesantan je primer od pre nekoliko godina kada su gradske vlasti u Smederevu pokušale da utiču na preoblikovanje neprijatne navike pljuvanja na javnom mestu. Naime, gradskim propisima uvedena je zabrana pljuvanja na javnim mestima, a bile su čak angažovane i ekipe gradskih inspektora koji su, opremljeni fotoaparatom u svrhu pribavljanja dokaza o učinjenom prekršaju, kontrolisali sprovođenje ove norme.

U smislu odnosa prema prirodnim funkcijama ima još primera koji društvenom normom opominju na pristojno ponašanje. Neki su nastali mnogo ranije, a danas ostaju kao podsećanje na to kako su se norme lepog ponašanja sistematski prenosile. Takav je višejezični natpis „Ne sme se pljuvati u kolima“ u poznatom voziću „Ćira“, koji je danas turistička atrakcija na Mokroj gori. Natpis slične sadržine nalazio se nekada u svim kupeima i na stanicama nekadašnje Jugoslovenske železnice, kao i zabrane u smislu „Ne pljuj na pod“ koje su bile istaknute na javnim mestima, a još ponegde se i danas mogu naći relikti ovog uticaja na oblikovanje ponašanja u javnom životu.

Iako se i dalje poštuju osnovni standardi da se prirodne potrebe obavljaju u posebnim higijenskim delovima kuće, kupatilima, i još uvek su vezane za atmosferu kućne privatnosti, sve su češći iskoraci u javni prostor. Osim u društveno prihvatljivoj formi, u smislu korišćenja javnih toaleta na radnom mestu, autobuskim stanicama, stadionima, restoranima, i slično, postoje i česti primeri društveno neprihvatljivih formi, u smislu korišćenja hodnika, liftova ili ulaza u stambene zgrade, u ove svrhe.

Danas se, uopšte, na obavljanje prirodnih potreba u znatno manjoj meri gleda kao na nešto o čemu je neprijatno pričati ili na šta ne bi trebalo asocirati. Zahvaljujući, još jednom, reklamnoj industriji koja treba da opravda i održi hiperprodukciju, na televizijske kanale, u novine, i na bilborde, dospevaju reklame za brojne higijenske proizvode u kojima se bez osećaja stida prikazuju scene iz toaleta ili scene vršenja nužde. Iako prikaz nije u potpunosti neposredan, izvesna granica postoji, njihova asocijativna moć je izrazita. Reklamirani proizvodi se prodaju pod parolom neprikosnovenog autoriteta higijene i zdravlja. Tako recimo, da bismo postigli čistoću i prijatan miris u kupatilu moramo koristiti posebna sredstva za čišćenje i osveživače, a radi uverljivosti u efikasnost tih

⁹ *Zakon o oglašavanju*, Službeni glasnik RS 79/05.

sredstava kamera krupnim planom prikazuje unutrašnjost wc šolje i mesta gde sve bakterije mogu obitavati. Prikazuju se i scene u kojima na primeru jedne reklame dečak sedi na wc šolji i vrši nuždu, simulirajući osećaj neprijatnog mirisa, dok mama dolazi i donosi spasonosni osveživač. U jednoj od poslednjih, u nizu reklama za osveživače toaleta, dečak insistira kod svoje mame da ode u toalet kod svoje drugarice i tamo obavi nuždu, zato što njen toalet ima lepo miriše, uz sve to više puta se bez ustručavanja koriste direktni termini koji govore o kojoj je tačno vrsti nužde reč. Problem je rešen time što mama kupuje osveživač i rešava neprijatnost kojoj bi bila izložena da je morala izaći u susret sinovljevoj želji da obavi nuždu, ne u svom, već u toaletu svoje drugarice. Na ovaj način imamo pomalo konfuznu poruku. Ona nam s jedne strane govori da je lepo da budemo čisti i da treba da ugušimo neprijatne mirise, kao što je slučaj sa prvom reklamom, uz dodatak koji opominje da obavljanje nužde pripada privatnoj sferi, kao u slučaju druge reklame, ali se s druge strane ti lepi maniri gube u oba slučaja samim načinom prikaza ovih situacija, odnosno onim što se vidi i čuje u reklamama. Neprijatnost ne izaziva reklama koja prikazuje ove scene, ali ako vam kupatilo ne miriše na borovinu, onda ne poštuju lepe manire. Iz ovih primera prizlilazi da granica između prijatnog i neprijatnog nije više tako kruta, već polupropustljiva.

Ponašanje za stolom i navike pri jelu

Kada posmatramo aktuelne navike u ponašanju za stolom, može se primetiti da se, bar sudeći po osnovu ponašanja na javnim mestima kao što su restorani, menze i slično, osnovni maniri poštuju. U svakodnevnom životu se koristi osnovni escajg, nož, viljuška, kašika, bez pretivanja u broju pribora. Pravila korišćenja pribora pri jelu, nož i kašika u desnoj ruci, viljuška u levoj, korišćenje salvete, i pravilo da se ne grize komad ili kriška hleba, već da prstima lomi deo po deo, prikazuju opšti standard civilizovanog ponašanja kada je reč o o ponašanju za stolom. Standard se sigurno ne primenjuje podjednako, i sigurno da postoje manje razlike u urbanim i seoskim sredinama, kao i među imućnim i siromašnijim delovima stanovništva. Uslovi i prilike diktiraju manja ili veća odstupanja. Isto tako, na svečanim ručkovima, večerama i slično, escajg koji se koristi kao i maniri pri jelu, formalniji su, dok su prilike verovatno manje formalne kada se obeduje u kućnom ambijentu.

Interesantne su i nove navike pri jelu. Nedostatak vremena i stalna užurbanost, ostavljaju malo prostora za negovanje posebnih rituala pri jelu. Obedovanje je sve manje vezano za atmosferu porodičnog doma. Često se žargonski rečeno „jede s nogu“, ili „na brzinu“, na ulici, odnosno na mestima kao što su „fast food“ kiosci. Posebnu poslasticu predstavljaju kiosci sa specijalitetima sa roštilja koji neretko posluže i kao atrakcija i uživanje za goste iz inostranstva. Nije nikakva retkost videti ljude kako jedu na ulici, a sve je veći broj kafića u kojima se može

poručiti lagana, odnosno brza hrana, pa čak i gotova jela.

*Standard civilizovanog ponašanja u
ispoljavanju nagona agresivnosti*

Što se tiče odnosa prema agresivnosti, primetan je porast nasilnog ponašanja u javnoj sferi. Osim kolektivnog ispoljavanja agresivnosti u ratovima koji su obeležili 90-te godine, iako je zabranjeno zakonskom normom, pojedinačni slučajevi nasilja prisutni su u javnoj sferi u brojnim oblicima. Poslednjih nekoliko godina kao izraziti društveni fenomen i problem jeste vršnjačko nasilje među tinejdžerima. U maju 2008. godine trinaestogodišnju učenicu pirotске osnovne škole, punih osam sati zlostavljale su četiri školske drugarice, u stanu jedne od njih. Drugaricu zlostavljane devojčice primorale su da sve to snima mobilnim telefonom, a snimak se veoma brzo našao i na internetu. Nasilje u školama postoji i prema profesorima, kao što je bio slučaj u maju prošle godine kada je učenik prvog razreda Srednje tehničke škole u Sremskoj Mitrovici, zbog loše ocene iz hemije, pretukao predmetnu profesorku, u toku školskog časa.

Kao posebna pojava izdvaja se i nasilje navijačkih grupa, zatim rodno zasnovano nasilje koje, iako je prisutno od davnina, sada puni rubrike crne hronike u dnevnoj štampi, skoro podjednako kao i obračuni kriminalnih grupa. Slučaj „Crna reka“, iz prošle godine, obelodanio je da se fizičko kažnjavanje – „batinjanje“ koristi i kao metod lečenja zavisnika u Duhovno-rehabilitacionom centru nadomak Novog Pazara.

Štampani i elektronski mediji, kao i sve noviji oblici komuniciranja putem interneta i mobilnih telefona prenose i reprodukuju nasilje iz realnog života. Pod ruku sa ovim pojavama idu akcioni filmovi i brojne kompjuterske igrice plasirane u vidu zabave. O intenzitetu njihovog uticaja na ponašanje pojedinaca sve više govore stručnjaci, psiholozi i sociolozi. Smatra se da je nasilje u medijima na trećem mestu među činiocima koji izazivaju agresivno ponašanje kod dece, odmah posle porodičnog i društvenog okruženja. Medijski sadržaji koji prikazuju nasilje (saobraćajne nesreće, ubistva, hapšenja, samoubistva, osvete, bilo kao priloge u vestima ili sadržaj filmova i kompjuterskih igrica) utiču na to da se kod dece razvija tolerancija na nasilje, ono im manje smeta, lakše gube saosećanje sa onima koji pate, svet sve više vide kao nasilan, a konfliktne situacije će pre pokušati da reše nasiljem umesto konstruktivnim i miroljubivim putem.

Kada govorimo o obliku agresivnosti, koji u smislu monopola nad fizičkom prinudom sprovodi država – odnosno o izvršenju smrtne kazne, može se istaći pozitivna činjenica da je Republika Srbija kao članica Saveta Evrope potpisala i ratifikovala Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i prateće protokole, koji su time postali deo pravnog sistema naše zemlje (Zakon o ratifikaciji Evropske

konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u Konvenciju i prvi Protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima. Službeni list SCG – Međunarodni ugovori 9/2003, 5/2005, 7/2005-ispr.). Protokol 13 odnosi se na ukidanje smrtne kazne, što je predviđa čl. 1, dok se čl. 2. i čl. 3. zabranjuje odstupanje (na osnovu čl. 15. Konvencije) ili stavljanje rezervi (na osnovu čl. 57. Konvencije). U uvodnom delu Protokola kaže se da države članice Saveta Evrope, i potpisnice Protokola donose protokol: „Uverene da je pravo svakoga na život osnovna vrednost u demokratskom društvu i da je ukidanje smrtne kazne od suštinske važnosti za zaštitu ovog prava, kao i za potpuno priznavanje urođenog dostojanstva svih ljudskih bića.”

Primeri necivilizovanog ponašanja u javnom životu

Kao posebnu vrstu necivilizovanog ponašanja u javnom životu sociolozi ističu primitivizam koji vlada među političarima u Srbiji. S obzirom da su mnogo više prisutni u medijima nego druge javne ličnosti, oni svoj primitivizam prenose na ostali deo društva, kao oblik društveno prihvatljivog ponašanja. Ovaj primitivizam čine psovke, nepristojnosti u međusobnim obraćanjima i odnosu, pozivanje na nasilje, pretnje nasiljem i veličanje zločina, ističe profesor na Filozofskom fakultetu u Beogradu, Dragan Popadić i dodaje da se primitivizam iz polja politike lako preliva u sve društvene odnose.¹⁰ Ono što posmatramo vremenom prestaje da se doživljava kao primitivno i postaje društveno prihvatljivo ponašanje.

Komentarišući ovu pojavu, Dušanka Bojičić, dugogodišnji prosvetni radnik i predsednica Društva za negovanje lepog ponašanja, kao loše manire političara u Srbiji posebno je izdvojila nedoslednost, oholost, nedostatak pravičnosti, staložnosti i skromnosti.¹¹ Prema njenim rečima, ni poslanici u Narodnoj skupštini Srbije nisu najbolji uzori lepog ponašanja. Za vreme sednica oni čitaju novine, čačkaju nos i zube, spavaju, češu se, klibere, viču, psuju i međusobno se vređaju. Neretko, oni su svojim ponašanjem promoteri nasilja i agresivnosti. Verujući da su

¹⁰ *Političari kao promoteri primitivizma*. <http://www.b92.net>. 19. maj 2008.

¹¹ Mihaljević, Igor. *U zgradi duha živetiu prizemlju*. DNEVNIK. 1, 2. i 3. maj 2008, str. 5.

narodni poslanici i članovi Vlade predstavnici naroda i da je njihovo ponašanje u javnosti od posebnog značaja, Dušanka Bojičić je u decembru 2005. godine Narodnoj skupštini uputila i zvaničnu ponudu za besplatan desetočasovni kurs lepog ponašanja.¹² Ovaj poziv ostao je bez odgovora. U septembru 2007. godine podelila je narodnim poslanicima u Skupštini priručnik pod nazivom „*Kultura ponašanja javnih ličnosti*“ koji govori o tome kako treba da izgleda i da se ophodi narodni poslanik.¹³

ZAKLJUČAK

Opšti trend civilizovanja ponašanja koji se odvijao u Evropi od XVI do XIX veka, a kretao se u pravcu sve veće kontrole afektivnog ponašanja, u svom specifičnom obličju, u skladu sa društvenim i istorijskim prilikama, odvijao se i u Srbiji.

Usvojeni standard koji je u XX veku počeo da se menja kroz razna odstupanja, u pravcu liberalizacije, prisutan je i u Srbiji.

Osim ovog dominantnog trenda, postoje i brojne kontradiktornosti. U pojedinim oblastima, kao da se još uvek opominje na lepo ponašanje, a u drugim vlada duboki konzervativizam. Dok je seksualnost, bar kada je u pitanju heteroseksualna orijentacija, je u velikoj meri oslobođena stega konzervativizma, najveći deo populacij smatra ispoljavanje drugih oblika seksualnosti neprihvatljivim. Nagost tela, recimo, nije šokantna, kada je deo reklamnih proizvoda, na bilbordima, modnim i drugim vrstama časopisa. Pa čak i kada je motiv modnih trendova koje vidamo svakodnevno na ulici, u školi, restoranima i slično. Ipak, nagost tela, kada se dovede u vezu sa činom dojenja, još uvek je tabu, i nije prihvatljiva u javnoj sferi. Privatnost i intima drugog su nešto što privlači radoznalo oko i donosi velike tiraže žutoj štampi, gledanost televizijskim emisijama, i posećenost internet stranicama. Agresivnost, koja se ispoljava u javnom životu, nije svojstvena samo na ovim prostorima, ali je primetno da je poslednjih decenija i godina postala veoma izražena u javnom životu u Srbiji.

Kontradiktornosti i konzervativizam u ponašanju i društvenim odnosima, mogu se razumeti u kontekstu uticaja dva modela koja su oblikovala ponašanje u svakodnevnom životu u Srbiji do XX veka. Reč je o modelima ponašanja i društvenih odnosa koji su razvijeni kod Srba pod osmanskim vlašću, i dela srpske etnije u Habzburškoj monarhiji. Uticaji oba modela ostali su prisutni u određenoj formi i danas, ali su savremeni tokovi liberalizacije ponašanja ostavili glavni pečat na model ponašanja koji vlada danas.

¹² *Gde ne mogu patike, prolaze opanci*. <http://www.nuns.rs>. 22. februar 2006.

¹³ *Bonton za poslanike*. BLIC. <http://www.blic.rs>. 23. septembar 2007.

Dominantan pravac kojim se kreće dostignuti standard civilizovanog ponašanja u Srbiji, kao i u Evropi, jeste oslobađanje i popuštanje strogih obrazaca ponašanja. O ovom pravcu promena koji se kreće ka liberalizaciji i oslobađanju konzervativnih stega, slikovito govori i sudbina Spomenika Pobednik koji je simbol grada Beograda.

Spomenik Pobednik koji se danas nalazi na Kalemegdanu delo je Ivana Meštrovića i simbolizuje herojstvo srpskog naroda. Mada je od trenutka nastajanja bilo pokušaja da se sakrije od očiju javnosti, spomenik je postao jedan od najvažnijih simbola Beograda. Spomenik je umetniku Meštroviću naručio predsednik Beogradske opštine Ljuba Davidović 1912. godine, prenoseći mu odluku gradskih otaca da se u čast pobeđe izradi spomen-česma na Terazijama.¹⁴ Meštrović je projektovao monumentalnu fontanu na temu oslobođenja Srbije od Turaka, u centru bazena sa vodom zamislio je petostepeni stub, kao simbol petovekovnog ropstva pod Turcima, a na njegovom vrhu bi stajao Pobednik kao vesnik velikih bitaka. Meštrović je 1913. godine počeo sa radom, a kada je izbio Prvi svetski rat skulptura Pobednika bila je otpremljena na livenje u Češku i tako spasena od uništenja. Posle rata, gotov spomenik je na Terazije vratio tadašnji predsednik Beogradske opštine, ali je ubrzo bio sklonjen u jednu šupu na Senjaku jer je izazvao oštre kritike javnosti. Nastale su čaršijske priče i rasprave po novinama da li obnažena firuga Pobednika dolikuje javnom moralu. U odbranu Meštrovićevog dela ustali su tadašnji intelektualci ističući da je to početak borbe protiv lažnog morala, a za umetnost. Beogradska opština je odlučila 1928. godine da vrati Pobednika, ali na Kalemegdan. Prema rečima istoričarke Zorice Janković, Pobednik je bio postavljen na najviši gradski bedem na Kalemegdanu, ne zato da se što bolje vidi, već da se vidi što manje, čak je oko Pobednika podignuta i ograda kako bi ponešto zaklonila od pogleda. Postavljanje spomenika izazvalo je novu, međunarodnu polemiku. Zagrepčani i Bečlijci bili su zabrinuti zašto je nag srpski ratnik okrenut sa mačem prema Austriji. Ipak, vreme i ljudi demantovali su kritike i sumnje, potvrdili vrednost umetničkog dela Ivana Meštrovića, a Pobednik je do danas ostao na Kalemegdanu kao jedan od najznačajnijih simbola Beograda.

LITERATURA

- Elijas, Norbert. 2001. *Proces civilizacije, sociogenetička i psihogenetička istraživanja*. Novi Sad i Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
 Костић, Александар. 1932. *Полни живот човека*. Београд: Пантеон.
 Petigny, Alan. 2009. *Permissive society, America 1941-1965*. New York: Cambridge

¹⁴ Lopusina, Marko. *Spomenik pobedio stid*. VEČERNJE NOVOSTI. <http://www.novosti.rs>. 23. oktobar 2008.

University press.

Тимотијевић, Мирослав. 2006. *Рађање модерне приватности*. Београд: Слио.
 Фотић, Александар. 2005. *Приватни живот у српским земљама у освит модерног доба*. Београд: Слио.

Новински и интернет чланци и други документи

- Брашанац, М. *У мају стижу порно звезде*. ПОЛИТИКА. 6. април 2005, стр.12
Бонтон за посланике. БЛИЦ. <http://www.blic.rs>. 23. септембар 2007.
Чистунци и конзервативци. ВРЕМЕ. 30. октобар 2008, стр. 9
Дојење на јавном месту реткост. <http://www.b92.net>. 4.август 2008.
Где не могу патике, пролазе опанци. <http://www.nuns.rs>. 22. фебруар 2006.
Hutchinson encyclopedia online. <http://encyclopedia.farlex.com>. 02. фебруар 2010.
Ко нас је васпитао, тако неваспитане. ДАНАС. 6. октобар 2006, стр. 8
 Лопушина, Марко. *Споменик победио стид*. ВЕЧЕРЊЕ НОВОСТИ.
<http://www.novosti.rs>. 23. октобар 2008.
 Марковић, Славица. *Груди, прсте да полижеш*. ГЛАС ЈАВНОСТИ.
<http://www.glas-javnosti.rs>. 16. јануар 2009.
 Михаљевић, Игор. *У згради духа живети у приземљу*. ДНЕВНИК. 1, 2. и 3. мај 2008, стр. 5
Политичари као промотери примитивизма. <http://www.b92.net>. 19. мај 2008.
Предрасуде на видело – Хомофобија у Србији. Извештај о истраживању јавног мњења о ЛГБТ популацији, истраживање спровео Центар за слободне изборе и демократију (ЦеСИД), фебруар - март 2008,
<http://www.stopdiskriminaciji.org/arhiva/istrazivanje-gsa-predrasude-na-videlo-homofobija-u-srbiji>. 12. април 2009.
 Рокнић, Александар. *Прљава машта гледалаца или злоупотреба малолетника*. ДАНАС. 1. октобар 2008, стр. 4
Закон о оглашавању. Службени гласник РС 79/05.
Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и први Протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима. Службени лист СЦГ – Међународни уговори 9/2003, 5/2005, 7/2005-испр.

Dragica Lazić, University of Belgrade, Faculty of Political Sciences, Belgrade

CURRENT STANDARDS OF CIVILISED BEHAVIOUR IN SERBIA

Abstract

From the beginning of 16th century, polite behaviour norms and standards started being formulated more and more specifically, up to the 19th century, when a model of civilized behaviour was formed which, with some changes, survives to our days. Behaviour changes were directed towards a greater control of affects, while control mechanisms changed from external pressure and social control imposed by individuals or groups towards greater self-restriction through mechanisms of internal control.

The main course of this process in Europe was reflected in the behaviour-shaping processes in Serbia, but the social and historical circumstances of the time significantly influenced the intensity and results of that process.

The achieved standard of civilized behaviour was maintained in 20th century, too, but with certain changes and significant deviations towards a liberalization of behaviour. In addition to this dominant course of behaviour liberalization, what can be observed in Serbia are some residues of the past behaviour norms, as well as a certain conservatism in some forms of behaviour and social relations.

Key Words: civilized behaviour, Serbia, behaviour liberalization, sexuality, aggressiveness.

